

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

МАКСИМЕНКО Наталія Борисівна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДИДАКТИЧНОЇ ТА МЕТОДИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У
ПЕДАГОГІЧНОМУ ВУЗІ

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

Г. Мац —

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1995

00778085 (Z)

Дисертація є рукописом

Робота виконана в Українському державному педагогічному
університеті ім.М.П.Драгоманова

- Науковий керівник - член-кореспондент АН України,
доктор педагогічних наук,
професор БОЦДАР Володимир Іванович
- Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук,
професор ПАСІЧНИК Євгенія Андрійович
- кандидат педагогічних наук,
доцент МАЗОХА Дмитро Степанович
- Провідна організація - Полтавський державний педагогічний
інститут ім.В.Г.Короленка

Захист відбудеться " 19 " травня 1995 р. о 14³⁰ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К.ІІЗ.01.02 в Україн-
ському державному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова
/252030, м.Київ - 30, вул.Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Українського
державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова

Автореферат розіслано " _____ " _____ 1995р.

ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР

СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ

Долінська

Л.В.Долінська

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність проблеми. Одним із головних завдань підготовки студентів до педагогічної діяльності на сучасному етапі розвитку вищої школи є оволодіння системою професійних знань та вмінь, необхідних для організації навчально-виховного процесу в школі.

У системі народної освіти в Україні значне місце посідає початкова школа, яка покликана закласти основи формування особистості молодшого школяра.

Виховати всебічно розвинутого, творчо мислячого вчителя початкових класів можна тільки за умов забезпечення взаємозв'язку соціально-наукового, психолого-педагогічного та загальнокультурного компонентів підготовки. Розробка і удосконалення кожної складової цієї системи, а особливо дидактико-методичного аспекту, є важливою умовою підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

Відомо, що багатаспектна підготовка вчителя, яка починається з першого курсу, повинна удосконалюватися в процесі вивчення методик викладання навчальних дисциплін. Однак, як засвідчує аналіз педагогічної літератури і вузівської практики, на шляху зближення дисциплін педагогічного циклу існують труднощі, зумовлені рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Аналізу цих причин, а також проблеми взаємодії дидактичної та методичної підсистеми знань присвячені дослідження О.О.Абдулліної, Т.В.Амельченко, В.П.Беспалько, Г.Г.Городилової, Т.А.Ільїної та ін. Вони спрямовані на вирішення питань про об'єкт, предмет, принципи, методи дидактики та предметних методик як вузівських навчальних дисциплін.

Дослідники дійшли висновку, що високий рівень професійного становлення вчителів початкової школи досягається цілеспрямова-

ним використанням спеціально розробленої методики забезпечення взаємодії дидактичної та методичної підготовки студентів.

Однак у даній галузі дослідження залишається ще багато невирішених питань, зокрема: не виявлені умови формування у студентів інтегрованих педагогічних умінь; не визначені шляхи і способи здійснення взаємозв'язку між дидактичною і методичною підготовкою учителя початкових класів, спеціально не досліджувався процес формування інтегрованих дидактико-методичних умінь у майбутніх учителів.

Недостатнє теоретичне і практичне опрацювання цих питань суттєво впливає на весь процес навчання студентів-майбутніх учителів початкових класів. У зв'язку з цим в їх дидактико-методичній підготовці намітилися суперечності: між обсягом наукової інформації, який постійно збільшується, і обмеженим терміном навчання у вузі; потребою суспільства у висококваліфікованих спеціалістах і недостатнім рівнем їх професійної підготовки.

Як відомо, дидактика і методики викладання навчальних предметів є науками, що спеціально вивчають навчальний процес. Тому серед факторів, які зумовлюють єдність і взаємозв'язок дидактики і окремих методик, важливу роль відіграє врахування їх співвідношення як самостійних галузей педагогічної науки. Цій проблемі присвячені дослідження А.М.Алексюка, В.І.Бондаря, Н.В.Воскресенської, І.Д.Зверева, Т.А.Ільїної, Л.Ф.Кейрана, В.В.Краєвського, Л.М.Левіної, І.Я.Лернера, В.О.Онищука, В.Ф.Паламерчук, М.М.Скаткіна та ін.

Аналіз їх праць свідчить, що в загальнотеоретичному плані питання про взаємозв'язок дидактики і окремих методик потребує подальшого дослідження.

Педагогічна наука сьогодні обмежується тільки визнанням

самого факту наявності такого зв'язку, не розкриваючи при цьому його суті, способів забезпечення.

Дослідники цієї проблеми не прийшли до єдності у питанні визначення зв'язків у системі "дидактика - методика" з урахуванням прояву в ній філософських категорій.

Деякі з них розглядають відношення методики викладання цієї чи іншої науки до дидактики і педагогіки вищої школи як відношення окремого до специфічного і загального. Інші вважають, що дидактика і методика співвідносяться як загальне і особливе, загальне і окреме, ціле і частина.

Таке становище не можна визнати задовільним, тому систематизація взаємозв'язків між дидактикою і окремими методиками на основі врахування суті філософських категорій і специфіки їх відображення в педагогічних явищах, вивчення їх взаємовпливу є неодмінною умовою подальшого розвитку не тільки теорії, а й практики навчання.

Враховуючи той факт, що дидактика і методика є не тільки педагогічними науками, але й вузівськими дисциплінами, взаємовідношення між ними багато дослідників розглядають в аспекті міжпредметних зв'язків.

Значний внесок у вирішення цієї проблеми зробили Н.Ф.Борисенко, Д.І.Воздинський, І.Я.Лернер, А.І.Єрьомкін, Н.А.Сорокін, А.В.Усова та ін.

Незважаючи на численні дослідження в цій галузі, деякі аспекти проблеми так і не знайшли єдиного вирішення. Не було вироблено єдиного трактування поняття міжпредметних зв'язків. Одні дослідники визначають їх як дидактичну умову підвищення наукового рівня знань і вдосконалення всього навчального процесу /А.В.Усова, В.В.Зав'ялов, Н.М.Левіна/, інші - як дидактичний еквівалент міжнаукових зв'язків /Н.Ф.Борисенко, Н.Н.Розен-

Берг, І.Д.Зверев, А.І.Єрьомкін/, треті вважають їх дидактичною формою відображення у навчально-пізнавальному процесі зв'язків об'єктивної дійсності /Н.О.Лошкарєва/. Недостатнє дослідження цього питання в педагогічній літературі, неузгодженість у трактуванні дидактичних категорій суттєво впливає на весь процес психолого-педагогічної підготовки студентів.

Питання взаємозв'язку дидактичного і методичного компонентів навчальної діяльності майбутніх учителів досить детально досліджувались сучасними дидактами і методистами. Однак визначені ними завдання до цього часу не знайшли вирішення у практиці роботи педагогічних вузів. Наявні в цій галузі дисертаційні дослідження лише частково висвітлюють дану проблему /Т.В.Амельченко, Ю.К.Набочук, Л.С.Подимова, В.В.Санданова, Г.Д.Урастєєва/. В цих роботах в основному визначені і розроблені методи, прийоми і засоби удосконалення методико-математичної підготовки, в той час як проблеми викладання дисциплін гуманітарного циклу на міжпредметній основі потребують детального аналізу і розробки.

Актуальність і недостатня наукова розробка проблеми зумовили вибір теми дослідження "Взаємозв'язок дидактичної і методичної підготовки учителя початкової школи в педагогічному вузі".

Об'єкт дослідження - процес засвоєння професійно орієнтованих навчальних дисциплін майбутніми вчителями початкових класів.

Предмет дослідження - реалізація взаємозв'язків між дидактикою і методикою як навчальними дисциплінами у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Мета дослідження - визначення та експериментальна перевірка змісту, форм і методів забезпечення взаємозв'язку дидактичної і методичної підготовки студентів на педагогічному факультеті.

теті.

Гіпотеза: реалізація взаємозв'язку між дидактикою і методикою стане продуктивним процесом і забезпечить підвищення рівня професійної підготовки студентів за умов:

- актуалізації дидактичних і методичних знань та їх синтезування в дидактико-методичну цілісність;
- виконання студентами комплексних навчально-виховних завдань, що сприяють здійсненню вищезказаного синтезування;
- поетапного формування у майбутніх учителів початкових класів умінь здійснювати вибір методичних варіантів на загальнодидактичній основі.

Завдання дослідження:

- проаналізувати сучасний стан проблеми в теорії і практиці вищої педагогічної освіти;
- виявити і обґрунтувати основні умови, що забезпечують єдність і взаємозв'язок дидактичної і методичної підготовки майбутніх учителів;
- розробити науково-практичні рекомендації з метою вдосконалення дидактико-методичної підготовки студентів.

Методологічною основою дослідження стали положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ дійсності, співвідношення філософських категорій "загальне", "особливе", "одичичне", філософські положення про сутність особистості, діяльності та свідомості, державні документи про розвиток системи освіти та виховання в Україні.

Методи дослідження: вивчення теоретичних джерел, спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ювання, самооцінка, аналіз навчальної документації, продуктів навчальної діяльності студентів, метод діагностуючих контрольних робіт, констатуючого та формуючого експериментів.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні та систематизації взаємозв'язків між дидактикою і методикою /на матеріалі методики викладання російської мови, української мови, природознавства /на основі врахування філософської суті категорій "загальне", "особливе", "одиничне" і специфіки їх відображення в педагогічних явищах; в обґрунтуванні процесу поетапного формування у студентів інтегрованих знань, умінь і навичок, що охоплює підготовчий, основний та заключний періоди вивчення дисциплін педагогічного циклу; у визначенні шляхів застосування конкретними методиками основних категорій дидактики для роботи відповідних методичних проблем, визначальними серед яких є: опора на основні положення загальної теорії навчання, створення бази для широких педагогічних узагальнень, перевірка дидактичної концепції на практиці; в розробці критеріїв сформованості дидактико-методичних умінь, а також визначенні рівнів сформованості цих умінь.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробці моделі здійснення взаємозв'язку дидактики і методики викладання дисциплін гуманітарного циклу, яка включає вибір навчального матеріалу для міжпредметного синтезу на основі базового предмета /дидактики/, наповнення його конкретним методичним змістом, узагальнення і синтезування знань шляхом впровадження спецкурсу; у виявленні умов ефективного формування дидактико-методичних умінь, серед яких домінують: науково обґрунтоване моделювання навчального процесу з урахуванням загальнодидактичних та методичних умов, управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, дослідження і безперервне вдосконалення навчального процесу на основі досягнень дидактики, методики, психології, а також педагогічного досвіду.

Особистий внесок автора. Автором розроблена та апробована

система вивчення дидактики і методики викладання окремих предметів у їх взаємозв'язку та взаємодії, яка може бути використана у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу у вищій школі. Складовими цієї системи є: здійснення систематичного взаємозв'язку між дидактикою та окремими методиками під час лекційних, практичних і лабораторних занять на основі реалізації міжпредметних зв'язків; координація діяльності викладачів дидактики і конкретних методик з метою розробки єдиної програми дії; керівництво самостійною роботою студентів на основі вільного вибору завдань відповідно до їх інтересів та можливостей.

Вірогідність результатів дисертаційної роботи забезпечується використанням найновіших досягнень педагогічної та методичної науки; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, які відповідають його специфіці, меті і завданням; кількісним та якісним аналізом експериментальних даних.

Практичне значення дослідження: розроблені методичні рекомендації, спрямовані на здійснення взаємозв'язку дидактики і окремих методик у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу у педагогічному вузі; запропонована система навчально-педагогічних завдань міжпредметного характеру, що сприяють формуванню інтегрованих знань, умінь і навичок у майбутніх учителів початкових класів.

На захист вносяться такі положення:

1. Взаємозв'язок дидактики і окремих методик як навчальних дисциплін співвідноситься із взаємозв'язками філософських категорій "загальне", "особливе", "одиничне".

2. Взаємодія дидактичної і методичної підготовки учителів початкових класів реалізується в системі міжпредметних зв'язків: попередніх, супутніх і перспективних.

Перші на основі інтегрованого базису сприяють усуненню дублювання у викладанні матеріалу; другі, за умови ущільнення та концентрації навчального матеріалу, дозволяють узагальнити та систематизувати наявні знання; треті забезпечують готовність викладача і студентів до вивчення тем міжпредметного характеру в перспективі.

3. Успішне формування дидактико-методичних умінь студентів можливе на основі реалізації теоретичної моделі, що передбачає розробку опорних структурно-логічних схем з усіх тем наскрізного характеру, застосування специфічних навчальних завдань аналітичної і конструктивної дії, а також використання спекурсу узагальнюючого змісту.

4. Сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов встановлення взаємозв'язку між дидактикою та окремими методиками: узгодженість навчальних планів і програм, єдність навчально-виховних дій викладачів дидактики і методик викладання дисциплін гуманітарного циклу, застосування системи методичних прийомів встановлення міжпредметних зв'язків, систематичність і послідовність їх здійснення сприяє підвищенню професійно-педагогічного рівня майбутніх учителів початкових класів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час проведення експерименту. Матеріали дослідження були апробовані на всесоюзних, республіканських, міжвузівських і міжрегіональних науково-практичних конференціях у м.Вінниці /1988р./, Кам'янець-Подільському /1989р./, Тернополі /1990р./, Переяслав-Хмельницькому /1989, 1992р.р./, Дрогобичі /1992р./.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза дослідження, зазначені його теоретичні основи та методи, охарактеризовані наукова новизна і практичне значення, доведена вірогідність одержаних результатів, представлені дані про апробацію роботи, перелічені основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі дисертації "Теорія і практика здійснення дидактичної та методичної підготовки учителя початкової школи" розглядається стан проблеми у філософській, методичній та психолого-педагогічній літературі, аналізується рівень її вирішення у практиці роботи педагогічних вузів.

Значне місце в роботі відводиться аналізу теоретичних зв'язків дидактики і предметних методик як педагогічних наук.

Всебічний розгляд цього аспекту дослідження дозволив, по-перше, обґрунтувати доцільність постановки питання про взаємозв'язок дидактичного і методичного компонентів в умовах педвузу, по-друге, з'ясувати механізм співвідношення в системі зв'язків "дидактика - методика - практика" і, по-третє, визначити шляхи здійснення взаємозв'язку між дидактикою і методикою як навчальними дисциплінами в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Теоретичний аналіз проблеми показав, що встановити взаємозв'язок дидактики і методики в світлі поставлених у дослідженні завдань можна лише в тому випадку, якщо розглядати їх як самостійні науки з урахуванням спільного і відмінного між ними.

У зв'язку з тим, що до недавнього часу не був визначений науковий статус дидактики, а особливо методик викладання конкретних дисциплін, цей аспект проблеми досліджувався особливо ґрунтовно.

У результаті вивчення теоретичних джерел встановлено, що на шляху зближення дидактики і окремих методик є деякі труднощі, зумовлені різними причинами. Як показує аналіз цих причин, генезис суперечностей між двома науками полягає в тому, що, по-перше, дидактика як наука високого рівня узагальнення формувалась з огляду на методіку; по-друге, соціальне замовлення, спрямоване на педагогічну науку, орієнтувалось переважно на практику викладання і, як наслідок, на необхідність її осмислення та регулювання; по-третє, методіка упродовж тривалого часу не мала чіткої, науково обгрунтованої методології.

У зв'язку з цим при розробці загальнодидактичних проблем недостатньо використовувались методичні знання, а у вирішенні конкретних завдань - знання дидактичні.

Аналіз досліджень про взаємозв'язок цих наук /А.М.Алексюк, В.І.Бондар, І.Д.Зверев, Л.Ф.Кейран, В.О.Онищук, І.Я.Лернер, М.М.Скаткін та ін./ та інтеграційних процесів у вищій школі /В.І.Загвязинський, Г.Ф.Федорець, В.Г.Фоменко, І.П.Яковлев та ін./ показав, що розв'язання названих суперечностей на сучасному етапі розвитку вищої школи можливе за умови активної інтеграції обох наук. Тільки інтеграція може викликати необхідні зміни в структурі окремих методик і дидактики, дасть можливість підвищити їх ефективність.

Методом теоретичного аналізу наукових праць на основі філософського підходу до вирішення проблеми було встановлено, що взаємозв'язок дидактики і окремих методик як педагогічних наук виявляється через процеси взаємозбагачення, взаємодоповнення, які реалізуються такими шляхами:

- методіка дає первинне узагальнення фактичного матеріалу, почерпнутого з практики;

- дані, накопичені окремими методиками, складають базу

для широких педагогічних узагальнень, а далі сформовані загальнодидактичні положення і концепції обґрунтовуються у практиці вивчення широкого кола навчальних дисциплін;

- дидактична концепція, конкретизована методикою, пропонується для перевірки на практиці.

Для підтвердження того факту, що дидактика та методика взаємодіють між собою і взаємозбагачують одна одну, був проведений порівняльний аналіз їх категоріальних структур, який дозволив зв'язувати процес взаємозв'язку предметного змісту. Порівняння загальнодидактичних категорій і категорій окремих методик /на прикладі методів і принципів навчання/, яке проводилось на матеріалі методики викладання російської мови, української мови, природознавства в початкових класах, дозволило зробити узагальнюючі висновки щодо дисциплін гуманітарного циклу:

- загальнодидактичні категорії служать моделями для принципів, методів навчання та інших педагогічних структур;

- категоріальні структури дидактики та окремих методик пов'язані міжсубординаційними відносинами: розробляючи свій категоріальний апарат, методика конкретизує загальнодидактичні положення;

- прогрес у розвитку принципів, методів навчання, типів уроків і т.п. в окремих методиках зумовлює прогрес у розвитку загальнодидактичних категорій, збагачуючи трактування кожної з них.

Визначення єдиного теоретичного підходу до вирішення проблеми дозволило виробити загальну концептуальну основу дисертаційного дослідження.

З урахуванням отриманих висновків у розділі проаналізовано психолого-педагогічні та методичні праці з проблем дидактико-методичної підготовки студентів.

Отримані дані дозволили зробити висновок про те, що питання взаємозв'язку дидактичного і методичного компонентів у навчальній діяльності майбутніх учителів достатньо досліджувались сучасними дидактами і методистами, однак багато аспектів проблеми не знайшли вирішення у практиці роботи педагогічних вузів.

Значний вклад у її розв'язання зробили такі вчені, як О.О.Абдулліна, Т.А.Ільїна, М.М.Левіна, Л.Ф.Кейран, В.О.Онищук, В.А.Пасічник, В.Ф.Паламарчук, О.Д.Шебалін та ін.

На основі аналізу різних точок зору були виділені й обґрунтовані шляхи здійснення зв'язку між дидактикою і окремими методами як навчальними дисциплінами, а саме: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, дослідницький та проблемний.

Доступова їх реалізація створює можливості для активізації самостійної діяльності студентів, узагальнення і систематизації знань міжпредметного характеру.

У дисертаційній роботі особливу увагу приділено питанням змісту та структури дидактичної і методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

На основі аналізу програм з дидактики, методик викладання навчальних дисциплін гуманітарного циклу були виділені загальні структурні елементи в їх змісті, на основі яких здійснювався міжпредметний синтез.

Загальні структурні елементи виділялись на матеріалі дидактики як базового предмету і містили такі компоненти: цілі і завдання дидактики і окремих методик як педагогічних наук, їх науково-методологічні основи; особливості трактування процесу навчання в дидактиці і конкретних методиках; принципи навчання як основні теоретичні положення дидактики та конкретних методик; методи навчання та дослідження в дидактиці і методиках викладання дисциплін гуманітарного циклу; форми навчання і

зміст освіти в дидактиці і методиках вивчення конкретних дисциплін, а також засоби перевірки та оцінювання умінь і навичок учнів у дидактиці і окремих методиках.

Експериментальна методика навчання студентів – майбутніх учителів початкових класів детально відображена у другому розділі дисертації. Вона побудована на основі загальних структурних елементів як ланки, що з'єднує дві дисципліни.

У дисертаційній роботі проаналізовано стан проблеми в навчально-педагогічній практиці педвузу.

Дані, які були отримані у констатуючому експерименті на основі анкетування студентів, учителів початкових класів, викладачів дидактики і методик викладання конкретних дисциплін, аналізу контрольних робіт студентів та їх діяльності під час проходження педагогічної практики, показали, що рівень дидактико-методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів залишається недостатнім.

Таке становище спричинене відсутність належного взаємозв'язку між дидактикою і окремими методиками як навчальними дисциплінами, а також недостатньою професійною спрямованістю студентів на здобуття знань міжпредметного характеру.

З урахуванням різноманітних якісних характеристик були виділені 3 рівні сформованості у студентів дидактико-методичних знань, умінь і навичок – високий, середній, низький.

Високий рівень характеризується умінням студентів вільно використовувати дидактичні і методичні знання, узгоджувати цілі і завдання уроку, методи і прийоми навчання, форми організації навчальної діяльності з вимогами дидактики, теоретично обґрунтувати кожен компонент методичного забезпечення навчального заняття. Цей рівень свідчить про творчу діяльність студентів.

Для середнього рівня сформованості дидактико-методичних

знань, умінь і навичок було властиве: володіння умінями використовувати загальні методи і прийоми навчання, застосовувати їх в конкретних ситуаціях навчального процесу. Студенти цього рівня володіють дидактичними і методичними знаннями, однак не завжди можуть застосувати їх на практиці. Цей рівень відображає репродуктивну та частково-пошукову діяльність, яка потребує корекцій та методичного керівництва.

Студенти з низьким рівнем дидактико-методичної підготовки відрізнялись наявністю фрагментарних, несистематичних знань, несформованістю багатьох елементарних умінь і навичок. Вони володіють знаннями про загальні методи, прийоми, форми і засоби навчання, впізнають їх у запрограмованих дидактичних ситуаціях, однак не здатні теоретично обґрунтувати деякі компоненти методичного забезпечення навчального заняття. Діяльність цих студентів відбувається в основному на інтуїтивному рівні.

Результати констатуючого експерименту, одержані на основі самооцінки, а також діагностуючих контрольних робіт, які включали завдання теоретичного і практичного характеру, показали, що сформованість дидактико-методичних знань, умінь і навичок студентів відповідає середньому і низькому рівням.

Таким чином, на основі теоретичного аналізу проблеми і констатації факту про необхідність удосконалення процесу дидактико-методичної підготовки студентів обґрунтовано висновок про доцільність розробки і впровадження експериментальної методики навчання.

У другому розділі дисертації "Шляхи здійснення взаємозв'язку дидактичної і методичної підготовки учителів початкової школи в навчальному процесі педінституту" розкрито зміст експериментальної методики навчання студентів, описано методику організації формуючого експерименту, представлено результати дослід-

ження.

В основу експериментальної методики навчання студентів була покладена ідея паралельного вивчення дидактико-методичних явищ, а також використання методу порівняльного аналізу навчального матеріалу.

Модель здійснення взаємозв'язку дидактичного і методичного компонентів в умовах педвузу розроблялась на основі положення про те, що для організації дидактичного синтезу необхідні:

- супідрядність функцій окремих навчальних дисциплін, збереження їх власного предмету дослідження;
- економічність - ущільнення і концентрація навчального матеріалу, усунення дублювання в його викладі;
- постійність інтегративного базису, інтеграція двох навчальних предметів на базі одного з них;
- динамічність процесу інтеграції, зумовлена розвитком науки.

Формуючий експеримент здійснювався у трьох взаємопов'язаних напрямках, які передбачали:

а/ відбір змісту навчального матеріалу, його структурування, встановлення зв'язків між елементами структури, побудову структурно-логічних схем;

б/ реалізацію провідних дидактичних ідей у курсі методики викладання російської мови через використання структурно-логічних схем, виконання завдань міжпредметного характеру, керівництво самостійною роботою студентів;

в/ узагальнення і систематизацію знань міжпредметного характеру в результаті проведення спецкурсу "Дидактичний аналіз методичної системи роботи вчителя початкової школи".

Основні напрямки формуючого експерименту були реалізовані на підготовчому, основному і підсумковому етапах, які, послідов-

но змінювались, певним чином взаємопов'язувались. Це забезпечило їх наступність і сприяло поглибленій роботі студентів на кожному наступному етапі.

Підсумковий контрольний зріз був проведений у кінці третього етапу навчання.

В експерименті брали участь викладачі дидактики та окремих методик, які проходили спеціальну підготовку, що передбачала: засвоєння основних напрямків взаємозв'язку дидактики і методики викладання конкретного предмету; розробку прийомів реалізації міжпредметних зв'язків дидактики з методикою викладання; обговорення єдиної інтерпретації основних дидактичних положень, а також змісту взаємопов'язаного матеріалу.

Формуючий експеримент проводився упродовж трьох років в умовах навчального процесу на базі Прикарпатського університету ім.В.Стефаника.

Експеримент проводився за участю двох груп студентів педагогічного факультету, які були визначені як експериментальні. Для порівняння результатів були вибрані дві контрольні групи того ж факультету. Навчання в експериментальних групах було організоване у відповідності з розробленою методикою, у контрольних групах навчання здійснювалось за традиційною методикою.

Програма формуючого експерименту передбачала вивчення у студентів експериментальних груп динаміки розвитку дидактико-методичних знань та у інь під впливом застосованих дидактичних засобів.

На першому етапі робота проводилась на лекційних та практичних заняттях з дидактики і становила підготовчий період у здійсненні взаємозв'язку дидактичної і методичної підготовки. При вивченні тем наскрізного характеру для дидактики і методики викладання російської мови студентам пропонувались опорні

структурно-логічні схеми, в яких був відображений базисний матеріал як основа для предметних методик. Надалі студенти експериментальних груп зберігали ці схеми для наступної роботи в курсах методики викладання конкретних дисциплін.

Доцільність і ефективність використання опорних схем була перевірена під час проведення екзамену з курсу дидактики. Студенти експериментальних груп відзначали, що ці схеми допомагали їм у підготовці до екзамену, сприяли запам'ятовуванню матеріалу, систематизації знань, економії навчального часу.

Результати екзамену дозволили зробити висновок про те, що раціональний відбір навчального матеріалу і виклад його у зручній економічній формі дає можливість ефективно формувати знання та уміння студентів, підвищувати якість їх дидактико-методичної підготовки.

На основному етапі формуючого експерименту здійснювались: актуалізація опорних дидактичних знань; осмислення і засвоєння основних методичних знань на дидактичній основі; трансформація дидактичних і методичних знань і умінь в інтегровані дидактико-методичні знання та уміння. Для вирішення поставлених завдань були використані різноманітні форми організації навчального процесу у вузі: лекції, лабораторні та практичні заняття, позааудиторна робота студентів.

Основна мета лекційних занять полягала в тому, щоб спрямувати самостійну роботу студентів, дати їм зразки дидактичного аналізу методичного матеріалу на науковій основі. Щоб забезпечити зв'язок з дидактикою як базовою дисципліною, на лекціях з методики викладання російської мови розгляд основних теоретичних питань здійснювався з використанням попередньої понятійної бази, закладеної в курсі дидактики; забезпечувалась наступність і безперервність у розвитку понять, тобто раніше сформовані поняття

наповнявались новим змістом.

Вивчення сучасної дидактико-методичної теорії здійснювалось на основі реалізації попередніх, супутніх і перспективних міжпредметних зв'язків. Основні прийоми здійснення цих зв'язків: порівняння, переказ, нагадування, актуалізація знань з суміжних дисциплін, проблемні питання, розв'язання завдань міжпредметного змісту, використання опорних структурно-логічних схем.

Формування дидактико-методичних знань, умінь і навичок продовжувалось на практичних заняттях. Центральною ланкою експериментальної програми виступили аналітичні і конструктивні завдання міжпредметного характеру з усіх тем, що вивчались в методиці викладання російської мови. Ці завдання будувались з урахуванням принципу зв'язку професійного навчання з практикою організації навчального процесу в школі. Аналітичні завдання сприяли виробленню у студентів умінь аналізувати програми, зміст навчального матеріалу, уроки і т.п. Конструктивні завдання передбачали виконання більш складних дій: розробку фрагментів уроку, його аналіз, а також проведення фрагментів уроків у студентській аудиторії. Під час виконання завдань аналітичної та конструктивної дії студенти використовували знання з методики викладання російської мови, дидактики і психології.

Підсумковий етап експериментальної роботи - проведення загальноючого спецкурсу "Дидактичний аналіз методичної системи роботи вчителя початкової класів". На лекційних і практичних заняттях студенти вивчали основні положення дидактико-методичної теорії, розглядали реалізацію в методиці викладання російської мови провідних ідей і концепцій сучасної дидактики, аналізували основні шляхи організації навчально-педагогічної діяльності в школі з урахуванням вимог дидактико-методичної науки.

Для перевірки ефективності експериментальної методики навчан-

ня була розроблена система критеріїв, які застосовувались для встановлення рівня сформованості дидактико-методичних знань, умінь і навичок. Критеріями оцінки рівня теоретичних знань були обрані: обсяг знань /повнота, точність/, свідомість знань /самостійність суджень, доказовість окремих положень/, інтерес до педагогічної теорії /читання педагогічної літератури, участь у методичній, науково-дослідницькій роботі/, розуміння і правильного використання термінів і понять.

Рівень сформованості дидактико-методичних умінь та навичок визначався за такими критеріями: послідовність дій і рівнем самостійності у виконанні практичних завдань, ступенем переносу дидактичних знань у методичні.

Рівень теоретичних знань визначався на основі відповідей студентів на питання анкети, які були дібрані з урахуванням вимог програми до якості підготовки з дидактики і методик викладання конкретних предметів. Рівень сформованості умінь та навичок визначався на основі виконання ними практичних завдань.

Якісно-кількісний аналіз відповідей на теоретичні питання, а також виконання студентами діагностуючих навчально-педагогічних завдань показав, що рівень сформованості дидактико-методичних знань, умінь і навичок у студентів експериментальних груп значно вищий, ніж у студентів контрольних груп.

Динаміка росту рівня теоретичних знань у студентів експериментальних груп складала 48,2%, контрольних - 11,8%, динаміка росту рівня практичних умінь та навичок в експериментальних групах складала 40,2%, в контрольних - 3,0%.

Таким чином, аналіз результатів експериментальної роботи дозволив зробити висновок про ефективність запропонованої методики і довів доцільність її використання в навчально-педагогічному процесі вузу.

У заключенні сформульовано висновки та рекомендації.

1. Результати дисертаційного дослідження засвідчили, що:

- інтеграція як процес зближення і зв'язку наук сприяє синтезуванню дидактичних і методичних знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому вчителю для педагогічного моделювання навчального процесу, його реалізації та дослідження, в єдину цілісну систему;

- ефективне формування дидактико-методичних знань, умінь і навичок здійснюється у процесі загальнопедагогічної підготовки на лекційних, практичних і лабораторних заняттях, а також під час самостійної навчальної діяльності студентів у результаті раціонального використання розробленої моделі взаємозв'язку дидактики і методик викладання конкретних дисциплін в умовах педагогічного вузу;

- формування дидактико-методичних знань, умінь та навичок у студентів є складним дидактичним процесом, що охоплює три аспекти: формування мотиваційної спрямованості, формування теоретичних знань, формування практичних умінь і навичок. Висока ефективність дидактико-методичної підготовки може бути забезпечена цілеспрямованою роботою, що охоплює всі три перераховані аспекти.

2. Проведене дослідження дало можливість встановити, що формуванню інтегрованих знань, умінь і навичок у студентів сприяє розроблена методика здійснення взаємозв'язку дидактичного і методичного компонентів в умовах педвузу.

У результаті її здійснення доцільно на першому, підготовчому етапі, проводити відбір і конструювання навчального матеріалу, необхідного для міжпредметного синтезу; на другому, основному етапі, здійснювати роботу по формуванню інтегрованих дидактико-методичних знань і умінь; на третьому, підсумковому; проводити узагальнення і систематизацію дидактико-методичних

знань засобами спецкурсу.

3. Виконання повної програми формуючого експерименту показало, що ефективність процесу формування дидактико-методичних знань та умінь у студентів забезпечується за таких педагогічних умов:

- якщо викладання матеріалу наскрізного характеру буде здійснюватись на основі принципу ущільнення навчальної інформації, подачі матеріалу в стислій, схематичній формі;
- якщо в курсі викладання дидактики і методик викладання конкретних дисциплін буде посилена увага до теоретичного компонента у формуванні системи дидактико-методичних знань і умінь;
- якщо практичний компонент методичної підготовки студентів буде доповнений системою спеціальних педагогічних завдань міжпредметного характеру.

4. Проведене дослідження підтвердило припущення про те, що реалізація взаємозв'язку між дидактикою та методикою стане продуктивним процесом і забезпечить підвищення професійної підготовки студентів за умов актуалізації дидактичних і методичних знань та їх синтезування в дидактико-методичну цілісність; виконання студентами комплексних навчально-виховних завдань, що сприяють здійсненню вищезазначеного синтезування; поетапного формування у майбутніх учителів початкових класів умінь здійснювати вибір методичних варіантів на загальнодидактичній основі.

Безсумнівно, проведене дослідження не охоплює всіх аспектів цієї багатопланової проблеми. У зв'язку з актуальністю питання становлення національної освіти в Україні з метою усунення розриву між офіційною педагогічною теорією і народною педагогікою вважаємо доцільним розробку досліджень, спрямованих на вивчення основних принципів і методів народної дидактики.

тики, їх впливу на сучасний стан загальної теорії навчання, а також методик викладання конкретних дисциплін.

Основні положення і висновки дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Дидактичні основи методичної підготовки студентів до викладання російської мови у школах України. //Демонстративність у радянському суспільстві: Тези доповідей республіканської міжвузівської конференції. - Вінниця, 1988, - С. 413-414. - Рос.м.

2. Дидактичні основи методичного апарату "Букваря юноруського" Т.Г.Шевченка //Т.Г.Шевченко і Поділля: Тези доповідей науково-практичної конференції. - Кам'янець-Подільський, 1989. - С. 74-75.

3. Проблема розвитку дидактики та окремих методик у педагогічній спадщині Н.К.Крупської //Педагогічна спадщина Н.К.Крупської та перебудова народної освіти: Тези доповідей регіональної науково-практичної конференції. - Переяслав-Хмельницький, 1989. - С. 82-85. - Рос.м.

4. Організація самостійної роботи студентів у процесі вивчення курсу дидактики на факультеті підготовки вчителів початкових класів //Зміст, форми і методи самостійної роботи студентів: Тези доповідей обласної науково-практичної конференції.- Тернопіль, 1990. - С. 137-138.

5. Підвищення ефективності дидактико-методичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів //Актуальні проблеми сучасної школи та професійної підготовки вчителів. - Івано-Франківськ, 1990. - Деп. в ГЦНІ "Школа і педагогіка". - С. 97-104.

6. Формування дидактико-методичних вмінь і навичок у студентів - майбутніх вчителів початкових класів //Шляхи поліпшення підготовки вчителів початкових класів до роботи в наці-

ональній школі: Тези обласної науково-практичної конференції викладачів. - Дрогобич, 1992. - С. 67.

7. Дидактичні принципи Я.А.Коменського і їх реалізація в умовах сучасної школи //Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти: Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції. - Переяслав-Хмельницький, 1992. - С. 256-257.

А Н Н О Т А Ц И Я

МАКСИМЕНКО Н.Б. Взаимосвязь дидактической и методической подготовки учителя начальной школы в педагогическом вузе.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук 13.00.01 - теория и история педагогики, Украинский гос. пед. ун-т им.М.П.Драгоманова, Киев, 1995.

Защитается теоретико-экспериментальное исследование, которое обосновывает систему организации изучения дидактики и методик преподавания конкретных дисциплин в их единстве и взаимодействии.

Разработанная модель осуществления взаимосвязи дидактического и методического компонентов в условиях педагогического вуза существенно влияет на весь процесс психолого-педагогической подготовки студентов и способствует формированию профессиональных знаний и умений, необходимых для организации учебно-воспитательного процесса в школе.

A N N O T A T I O N

MAKSIMENKO N.B. Correlation of didactic and methodical training of a primary school teacher at the teachers training college.

Dissertation for the degree of Master of Pedagogics, Ukrainian Drahomanov-Teachers Training College, Kyiv, 1995.

Defended is a theoretic and experimental study in which

grounds are given of the teaching system of didactics and methods of teaching specific subjects in their unity and interaction.

The devised pattern of didactic and methodical components correlation has a great influence on psychologic and pedagogic training of students at the teachers training college and favours forming the professional knowledge and skills needed for teaching and educational process at school.

Ключові слова: дидактичний компонент, методичний компонент, підготовка вчителя.

Підписано до друку 24.03.1995р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 I/16
Друк офсетний. Тир. ІОСпр.Зам.ІОІ. Безплатно.
ЛОД УДПУ ім.М.П.Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

AB 32.205

AB 32.205

GROUP
MAY 1941

REPRODUCED TO ORDER
OF THE ARCHIVES